

Υπόθεση C-190/21

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία καταθέσεως:

26 Μαρτίου 2021

Αιτούν δικαστήριο:

Oberlandesgericht Stuttgart (Γερμανία)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

15 Ιανουαρίου 2021

Εναγομένη και εκκαλούσα:

PayPal (Europe) S.à.r.l. et Cie, S.C.A.

Ενάγων και εφεσίβλητος:

PQ

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Διεθνής δικαιοδοσία σε περίπτωση αξιώσεων κατά παρόχου υπηρεσιών πληρωμών σε συνάρτηση με απαγορευμένα διαδικτυακά τυχερά παίγνια

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως

Ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, άρθρο 267 ΣΛΕΕ

Προδικαστικά ερωτήματα

Υποβάλλει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δυνάμει του άρθρου 267, παράγραφος 1, στοιχείο β', και παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, για την ερμηνεία του άρθρου 7, σημείο 1, και του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε

αστικές και εμπορικές υποθέσεις (κανονισμός Βρυξέλλες Ια), τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

1. Προκειμένου μια αξίωση εξ αδικοπραξίας, εξεταζόμενη μεμονωμένα και βάσει αυτοτελούς ερμηνείας, να χαρακτηριστεί ως αξίωση εκ συμβάσεως κατά το άρθρο 7, σημείο 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, αρκεί η αξίωση εξ αδικοπραξίας να σωρεύεται καθ' οιονδήποτε τρόπο με αξίωση εκ συμβάσεως, χωρίς η ύπαρξη της αξιώσεως εξ αδικοπραξίας να εξαρτάται από την ερμηνεία της συμβάσεως;
2. Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα: Ποιος είναι ο τόπος επελεύσεως της ζημίας («Erfolgsort») κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, στην περίπτωση που ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών μεταφέρει ηλεκτρονικό χρήμα από λογαριασμό πελάτη σε λογαριασμό επιχειρήσεως τυχερών παιγνίων ο οποίος τηρείται στον ίδιο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών και η σύμπραξη του τελευταίου στις πληρωμές που πραγματοποιούνται υπέρ της επιχειρήσεως τυχερών παιγνίων συνιστά ενοχή εξ αδικοπραξίας:
 - 2.1 η έδρα του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών, ως τόπος πραγματοποίησεως της συναλλαγής με ηλεκτρονικό χρήμα;
 - 2.2 ο τόπος όπου, ως απόρροια της συναλλαγής (εν πάση περιπτώσει επί νομίμου συναλλαγής), γεννιάται αξίωση για επιστροφή των εξόδων του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών κατά του πελάτη που έδωσε την εντολή για πληρωμή;
 - 2.3 ο τόπος όπου ο πελάτης που έδωσε την εντολή για πληρωμή έχει την κατοικία του;
 - 2.4 ο τόπος όπου τηρείται ο τραπεζικός λογαριασμός του πελάτη, στον οποίο ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών έχει πρόσβαση δυνάμει εντολής απευθείας χρεώσεως, προκειμένου να τροφοδοτεί τον λογαριασμό ηλεκτρονικού χρήματος;
 - 2.5 ο τόπος όπου, στο πλαίσιο τυχερού παιγνίου, έχουν απολεσθεί τα χρήματα που μεταφέρθηκαν από τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών στον λογαριασμό στοιχημάτων που διατηρεί ο παίκτης στην επιχείρηση τυχερών παιγνίων, ήτοι στην έδρα αυτής;
 - 2.6 ο τόπος όπου ο πελάτης συμμετέχει στο απαγορευμένο τυχερό παίγνιο (εφόσον ο τόπος διεξαγωγής αυτού είναι συγχρόνως και τόπος κατοικίας του πελάτη);
 - 2.7 Κανένας από τους τόπους αυτούς;
 - 2.8 Αν στο δεύτερο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος δοθεί καταφατική απάντηση και κρίσιμος θεωρηθεί ο τόπος στον οποίο γεννήθηκε, ως

απόρροια της συναλλαγής, η αξίωση του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών κατά του πελάτη για επιστροφή των εξόδων: Πού γεννάται η αξίωση αποζημίωσης των εξόδων κατά του πελάτη που έχει δώσει την εντολή πληρωμής; Μπορεί για τον προσδιορισμό του τόπου της ενοχής αυτής να ληφθεί υπόψη ο τόπος εκπληρώσεως της συμβάσεως παροχής υπηρεσιών πληρωμών ή ο τόπος κατοικίας του οφειλέτη;

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης

Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (αναδιατύπωση) (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1, στο εξής: κανονισμός Βρυξέλλες Ια), ιδίως άρθρο 7, σημεία 1 και 2

Κανονισμός (ΕΚ) 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2007, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (ΕΕ 2007, L 199, σ. 40, στο εξής: κανονισμός Ρώμη ΙΙ), άρθρο 4, παράγραφος 1

Οδηγία (ΕΕ) 2015/2366 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2015, σχετικά με υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 2002/65/ΕΚ, 2009/110/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ και του κανονισμού (ΕΕ) 1093/2010 και την κατάργηση της οδηγίας 2007/64/ΕΚ (ΕΕ 2015, L 337, σ. 35).

Σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου

Bürgerliches Gesetzbuch (Αστικός Κώδικας, στο εξής: BGB), άρθρο 823, παράγραφος 2

Staatsvertrag zum Glücksspielwesen in Deutschland (Σύμφωνο των Länder σχετικά με τα τυχερά παίγνια στη Γερμανία, στο εξής: Glücksspiel-Staatsvertrag), άρθρο 4, παράγραφος 1

Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και της πορείας της διαδικασίας

- 1 Ο ενάγων της κύριας δίκης έχει την κατοικία του στη Γερμανία και ζητεί από την εναγομένη την επιστροφή πληρωμών συνολικού ύψους 9 662,23 ευρώ, την πραγματοποίηση των οποίων ανέθεσε στην εναγομένη στο διάστημα μεταξύ 23 Ιουνίου 2017 έως 15 Αυγούστου 2017 προς διάφορους παρόχους διαδικτυακών τυχερών παιγνίων με έδρα τη Μάλτα και το Γιβραλτάρ.
- 2 Η εναγομένη έχει την επιχειρηματική έδρα της στο Λουξεμβούργο και παρέχει υπηρεσίες πληρωμών μέσω διαδικτύου. Εκτελούσε τις πληρωμές που της ανέθετε ο ενάγων και εισέπραττε τα ποσά από τον τρεχούμενο λογαριασμό που τηρούσε ο

ενάγων στην τράπεζά του στο Aalen (Land [ομόσπονδο κράτος] Baden-Württemberg, Γερμανία) οσάκις το εμβαζόμενο ποσό υπερέβαινε το ποσό που ήταν διαθέσιμο στον λογαριασμό ηλεκτρονικού χρήματος που διατηρούσε ο ενάγων ως πελάτης στην επιχείρηση της εναγομένης.

- 3 Στη σχέση μεταξύ των παρόχων τυχερών παιγνίων και του ενάγοντος ως παίκτη, προηγείτο πάντοτε η τροφοδοσία του λογαριασμού στοιχημάτων που ο παίκτης διατηρούσε στους παρόχους, προτού ο εκάστοτε λογαριασμός είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί για παίγνια. Η τροφοδοσία του λογαριασμού στοιχημάτων πραγματοποιείται μέσω εμβάσματος που απέστειλε η εναγομένη κατόπιν εντολής του ενάγοντος. Η εναγομένη συνήψε με τους παρόχους τυχερών παιγνίων, ως αποδέκτες των πληρωμών, τις λεγόμενες συμβάσεις αποδοχής, στις οποίες προβλέπεται ότι θα γίνονται δεκτές πληρωμές μέσω της υπηρεσίας πληρωμών της εναγομένης.
- 4 Ο ενάγων διατηρούσε από ετών επιχειρηματικό λογαριασμό στην εναγομένη, μέσω του οποίου διεκπεραίωσε πληρωμές συνολικού ύψους περίπου 3,6 εκατ. δολαρίων ΗΠΑ στο πλαίσιο της δραστηριότητάς του ως έμπορος εξαρτημάτων πολυμέσων. Στους όρους χρήσεως της εναγομένης, οι οποίοι συμπεριλήφθηκαν στη σύμβαση που συνήφθη μεταξύ των διαδίκων, προβλέπεται μη αποκλειστική συμφωνία παρέκτασης αρμοδιότητας των αγγλικών δικαστηρίων και επιλογή του δικαίου της Αγγλίας και της Ουαλίας.
- 5 Μετά το τελευταίο από τα επίμαχα διαδικτυακά τυχερά παίγνια, περί τα μέσα Αυγούστου 2017 ο ενάγων ζήτησε από την εναγομένη την επιστροφή του ποσού των 9 662,23 ευρώ που είχε εμβαστεί στον πάροχο τυχερών παιγνίων. Ο ενάγων δεν στηρίζει πλέον την αξίωσή του αυτή σε παράβαση συμβατικής υποχρεώσεως, αλλά στο άρθρο 823, παράγραφος 2, BGB, κατά το οποίο «όποιος ενεργεί κατά παράβαση νόμου που αποσκοπεί στην προστασία τρίτου» υπέχει υποχρέωση επανορθώσεως της ζημίας που προκλήθηκε από την αιτία αυτή. Κατά την άποψη του ενάγοντος, η έννοια του «νόμου» στην εν λόγω διάταξη προκύπτει από το άρθρο 4, παράγραφος 1, του Glücksspiel-Staatsvertrag, το οποίο ορίζει τα εξής: «Η διοργάνωση ή η πρακτορεία δημοσίων τυχερών παιγνίων επιτρέπεται μόνο με άδεια της αρμόδιας αρχής του οικείου Land. Κάθε διοργάνωση ή πρακτορεία των εν λόγω παιγνίων χωρίς σχετική άδεια (απαγορευμένα τυχερά παίγνια), καθώς και η συμμετοχή σε πληρωμή, οι οποίες σχετίζονται με απαγορευμένα τυχερά παίγνια, απαγορεύεται». Τα διαδικτυακά τυχερά παίγνια απαγορεύονται κατ' αρχήν σύμφωνα με το Glücksspiel-Staatsvertrag.
- 6 Το Glücksspiel-Staatsvertrag δεν είχε τεθεί σε ισχύ στο Land Schleswig-Holstein (Γερμανία) κατά τον χρόνο διεξαγωγής των παιγνίων από τον ενάγοντα. Πριν από τη σύναψη των συμβάσεων αποδοχής με τους παρόχους τυχερών παιγνίων, η εναγομένη είχε ζητήσει από αυτούς διαβεβαίωση ότι διέθεταν άδεια προσφοράς διαδικτυακών τυχερών παιγνίων για το Land Schleswig-Holstein. Εντούτοις, τόσο η κατοικία του ενάγοντος όσο και ο τραπεζικός λογαριασμός του, στον οποίο είχε πρόσβαση η εναγομένη προκειμένου να τροφοδοτεί τον λογαριασμό ηλεκτρονικού χρήματος, βρίσκονταν στο Baden-Württemberg.

- 7 Το Landgericht Ulm (πρωτοβάθμιο περιφερειακό δικαστήριο Ούλμ, Γερμανία) έκανε δεκτή την αγωγή στον πρώτο βαθμό και υποχρέωσε την εναγομένη σε καταβολή. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, το δικαστήριο έκρινε ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία δυνάμει του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια. Εντούτοις, επισήμανε ότι η δικαιοδοσία αυτή ίσχυε αποκλειστικά για τον έλεγχο των αξιώσεων του ενάγοντος που απορρέουν από ενοχή εξ αδικοπραξίας της εναγομένης. Αντιθέτως, για τις αξιώσεις από τη σύμβαση εκτίμησε ότι τα γερμανικά δικαστήρια στερούνται διεθνούς δικαιοδοσίας.
- 8 Με την έφεσή της η εναγομένη ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι τα γερμανικά δικαστήρια δεν έχουν διεθνή δικαιοδοσία επί διαφορών εξ αδικοπραξίας.

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της διατάξεως περί παραπομπής

- 9 Από την απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα δεν εξαρτάται μόνον το κατά πόσον η εξέταση της αγωγής υπάγεται στη διεθνή δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων, αλλά, εμμέσως, και το εφαρμοστέο δίκαιο. Εάν, επομένως, τόπος επελεύσεως της ζημίας εξ αδικοπραξίας κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια θεωρηθεί η Γερμανία, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη ΙΙ, εφαρμοστέο θα είναι το γερμανικό δίκαιο περί ενοχών. Ωστόσο, στο πλαίσιο της ερμηνείας του κανονισμού Βρυξέλλες Ια δεν είναι δυνατόν να γίνεται λόγος περί «acte clair».

Δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων δυνάμει του άρθρου 18, παράγραφος 1, ή του άρθρου 7, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια

- 10 Σε σχέση με άλλες υποθέσεις που έχουν κριθεί από τα γερμανικά δικαστήρια και αφορούν παροχή υπηρεσιών πληρωμών σε συνάρτηση με τυχερά παίγνια, η προκειμένη υπόθεση έχει την ιδιαιτερότητα ότι στη Γερμανία δεν υφίσταται διεθνή δικαιοδοσία σε συμβάσεις καταναλωτών. Πράγματι, για το ζήτημα κατά πόσον μπορεί να θεωρηθεί ότι η σύμβαση συνήφθη για σκοπό ξένο προς την επαγγελματική δραστηριότητα του ενάγοντος, όπως απαιτεί το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, κρίσιμες δεν φαίνεται να είναι οι επιμέρους εντολές πληρωμής αλλά η σύμβαση-πλαίσιο κατά την έννοια του άρθρου 4, σημείο 21, της οδηγίας 2015/2366. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, η κρίσιμη σύμβαση-πλαίσιο συνιστά «σύμβαση υπηρεσιών πληρωμών που διέπει τη μελλοντική εκτέλεση μεμονωμένων και διαδοχικών πράξεων πληρωμής και η οποία μπορεί να περιλαμβάνει την υποχρέωση και τους όρους δημιουργίας λογαριασμού πληρωμών». Από τη σύμβαση αυτή απορρέουν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών. Με τη μεμονωμένη εντολή, ο πληρωτής προσδιορίζει επακριβώς μόνον την πληρωμή που πρέπει να πραγματοποιηθεί σε συγκεκριμένη περίπτωση από τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών.
- 11 Για τη συμμετοχή του στα επίμαχα τυχερά παίγνια, ο ενάγων χρησιμοποιεί τον επαγγελματικό λογαριασμό του που έχει ανοιχθεί στην εναγομένη. Μέσω αυτού

του λογαριασμού, άλλωστε, εισέπραξε πλέον των 3,6 εκατ. δολαρίων ΗΠΑ από την επαγγελματική δραστηριότητά του η οποία, κατά συνέπεια, δεν είναι ήσσονος σημασίας στο συνολικό πλαίσιο. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο έχει σχηματίσει την πεποίθηση ότι, σε σχέση με τη σύμβαση υπηρεσιών πληρωμών, ο ενάγων δεν θεωρείται καταναλωτής κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, με συνέπεια η διεθνής δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων να μη θεμελιώνεται στο άρθρο 18, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 17, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού αυτού, ακόμη και αν οι μεμονωμένες μεταφορές ποσών που πραγματοποιήθηκαν κατ' εντολή του ενάγοντος από τον επαγγελματικό λογαριασμό του με σκοπό τη συμμετοχή του σε τυχερά παίγνια, δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας.

- 12 Επίσης δεν πρόκειται ούτε για τη δικαιοδοσία του άρθρου 7, σημείο 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια. Οι επίμαχες υπηρεσίες πληρωμών που παρέσχε η εναγομένη δεν συνιστούν υπηρεσίες κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού αυτού. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, τόπος εκπλήρωσεως της παροχής είναι «ο τόπος του κράτους μέλους όπου, δυνάμει της σύμβασης, έγινε ή έπρεπε να γίνει η παράδοση των εμπορευμάτων». Στο πλαίσιο αυτό, κρίσιμης σημασίας είναι ο τόπος όπου βρίσκεται το επίκεντρο της δραστηριότητας το οποίο, και επί διαδικτυακών υπηρεσιών, τοποθετείται κατά κανόνα στην έδρα του παρόχου της υπηρεσίας, επομένως, εν προκειμένω, στο Λουξεμβούργο. Συνεπώς η διεθνής δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων μπορεί να απορρέει, εν πάση περιπτώσει, από τη δωσιδικία του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός, κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια.

Δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων βάσει του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια

- 13 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η φράση «τόπος όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός» στο άρθρο 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια αφορά τόσο τον τόπο επελεύσεως της ζημίας («Erfolgsort»), όσο και τον τόπο όπου συνέβη το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός («Handlungsort»), οπότε ο εναγόμενος μπορεί να εναχθεί, κατ' επιλογήν του ενάγοντος, ενώπιον του δικαστηρίου του ενός ή του άλλου εκ των δύο αυτών τόπων (θεμελιώδους σημασίας απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1976, Bier, «Mines de potasse d'Alsace», 21/76, EU:C:1976:166· βλ. και απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Kolassa, C-375/13, EU:C:2015:37, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 14 Κατά την κρίση του αιτούντος δικαστηρίου, ο τόπος όπου συνέβη το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός δεν βρίσκεται στη Γερμανία αλλά στην έδρα της εναγομένης στο Λουξεμβούργο. Ως εκ τούτου, τα προδικαστικά ερωτήματα επικεντρώνονται στον προσδιορισμό του τόπου επελεύσεως της ζημίας κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια (δεύτερο ερώτημα), καθώς και στην προϋφιστάμενη σχέση της δικαιοδοσίας για τις ενοχές εξ αδικοπραξίας με τη

δικαιοδοσία του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η παροχή εκ της συμβάσεως κατά το άρθρο 7, σημείο 1, του ίδιου κανονισμού (πρώτο ερώτημα).

Επί του πρώτου ερωτήματος: Σχέση της δικαιοδοσίας του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός (στο εξής: δικαιοδοσία της αδικοπραξίας) κατά το άρθρο 7, σημείο 2, με τη δικαιοδοσία του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η παροχή εκ της συμβάσεως (στο εξής: δικαιοδοσία της συμβάσεως) κατά το άρθρο 7, σημείο 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια

- 15 Η έννοια «ενοχή εξ αδικοπραξίας» όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή (απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Καλφέλης, 189/87, EU:C:1988:459, σκέψεις 14 και 16). Η εν λόγω διάταξη αφορά απαιτήσεις με τις οποίες τίθεται ζήτημα ευθύνης του εναγομένου και όχι «διαφορές εκ συμβάσεως», κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 1, (απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Καλφέλης, 189/87, EU:C:1988:459, σκέψη 17, της 13ης Μαρτίου 2014, Brogsitter, C-548/12, EU:C:2014:148, σκέψη 20, και της 12ης Σεπτεμβρίου 2018, Löber, C-304/17, EU:C:2018:701, σκέψη 19). Με το αρνητικό χαρακτηριστικό ότι η αξίωση δεν απορρέει από σύμβαση, ανέκυψε το ζήτημα της σχέσεως με τη δικαιοδοσία της συμβάσεως.
- 16 Ενώ στη νομολογία του Δικαστηρίου έχει από μακρού κριθεί ότι, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας της αδικοπραξίας, δεν μπορούν να προβάλλονται διαφορές από τη σύμβαση (θεμελιώδους σημασίας απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Καλφέλης, 189/87, EU:C:1988:459), εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι δεν έχει ακόμη επιλυθεί οριστικά το ζήτημα αν και σε ποιον βαθμό, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας της συμβάσεως, μπορούν να προβάλλονται και αξιώσεις εξ αδικοπραξίας και κατά πόσον αξιώσεις οι οποίες, αν δεν υφίστατο παράλληλη αξίωση από τη σύμβαση, θα χαρακτηρίζονταν ως «ενοχές εξ αδικοπραξίας» μεταβάλλονται, λόγω της σωρεύσεως με αξίωση απορρέουσα εκ συμβάσεως, και αυτές σε αξιώσεις από τη σύμβαση.
- 17 Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η αγωγή που στηρίζεται σε ενοχή εξ αδικοπραξίας θα μπορούσε να θεωρηθεί «εκ συμβάσεως» κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, οσάκις «η ερμηνεία της συμβάσεως [...] παρίσταται απολύτως αναγκαία προκειμένου να διαπιστωθεί αν η συμπεριφορά την οποία προσάπτει [ο ενάγων στον εναγόμενο] είναι θεμιτή ή, αντιθέτως, αθέμιτη» (απόφαση της 13ης Μαρτίου 2014, Brogsitter, C-548/12, EU:C:2014:148, σκέψη 25). Επομένως, αν η αξίωση για αποζημίωση που στηρίζεται σε ενοχή εξ αδικοπραξίας προϋποθέτει παράβαση της συμβάσεως, θα πρέπει να προβληθεί στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας της συμβάσεως, αποκλεισμένης της δικαιοδοσίας της αδικοπραξίας.
- 18 Το ερώτημα είναι μέχρι ποιον βαθμό μπορεί να επικρατεί η δικαιοδοσία της συμβάσεως σε περιπτώσεις όπως αυτή της κύριας δίκης. Θα μπορούσε να

υποστηριχθεί ότι είναι δυνατόν να τύχει ευρύτατης εφαρμογής υπό την έννοια ότι, οσάκις η εκ του νόμου αναγνωριζόμενη ως αθέμιτη συμπεριφορά ταυτίζεται με τη μομφή για παράβαση συμβάσεως, οι αξιώσεις θα χαρακτηρίζονται στο σύνολό τους ως απορρέουσες εκ της συμβάσεως. Αν τούτο γινόταν δεκτό, θα περιελάμβανε και περιπτώσεις απλής σωρευσεως αξιώσεων εκ συμβάσεως και εξ αδικοπραξίας. Συνεπώς, στην κύρια υπόθεση δεν θα ήταν δυνατή η έγερση αγωγής ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου τελέσεως της αδικοπραξίας, εφόσον η συμπεριφορά που προσάπτεται στην εναγομένη θα μπορούσε να θεμελιώσει και παράβαση συμβατικής υποχρεώσεως, ανεξαρτήτως του αν μπορεί να προβληθεί παράβαση συμβατικής υποχρεώσεως και αν από αυτήν εξαρτάται ο αθέμιτος χαρακτήρας της αδικοπραξίας (επί τοιαύτης «μαξιμαλιστικής ερμηνείας» της αποφάσεως Brogsitter την οποία καταρρίπτει με πειστικά επιχειρήματα ο γενικός εισαγγελέας Saugmandsgaard Øe, βλ. τις προτάσεις του της 10ης Σεπτεμβρίου 2020, Wikingerhof, C-59/19, EU:C:2020:688, σημεία 69 και 74 επ.).

- 19 Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο κλίνει προς μια συσταλτική ερμηνεία της νομολογίας του Δικαστηρίου (ο γενικός εισαγγελέας Saugmandsgaard Øe κάνει λόγο στις προτάσεις του στην υπόθεση C-59/19, σημείο 70, για «μινιμαλιστική ερμηνεία» της αποφάσεως Brogsitter), ήτοι υπό την έννοια ότι η ερμηνεία της συμβάσεως είναι απολύτως αναγκαία, προκειμένου να διευκρινιστεί ο θεμιτός ή αθέμιτος χαρακτήρας της προσαπτόμενης συμπεριφοράς. Τούτο δεν θα συνέβαινε επί απλής σωρευσεως αξιώσεων, κατά την οποία η αξίωση που στηρίζεται σε ενοχή εξ αδικοπραξίας θα μπορούσε να ευδοκιμήσει ακόμη και αν η σύμβαση ακυρωνόταν για οποιονδήποτε λόγο.
- 20 Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, την οποία συμμερίζεται το αιτούν δικαστήριο, η επικράτηση της δικαιοδοσίας της συμβάσεως θα περιελάμβανε μόνο περιπτώσεις στις οποίες η μομφή περί τελέσεως αδικοπραξίας εξαρτάται πράγματι από την παράβαση συμβατικής υποχρεώσεως. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η κρίση του συνάδει ιδίως με την πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου (απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, Wikingerhof, C-59/19, EU:C:2020:950, σκέψεις 33 έως 38).

Επί του δεύτερου ερωτήματος: Προσδιορισμός του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός κατά την έννοια του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια

- 21 Ο προσδιορισμός του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός στην περίπτωση αμιγώς περιουσιακής ζημίας δεν είναι ευχερής, αν επιδιώκεται ο αποκλεισμός της γενικής δικαιοδοσίας του ενάγοντος. Θα μπορούσε, ενδεχομένως, να προβλεφθεί ότι, σε περίπτωση αμιγώς περιουσιακής ζημίας, η δικαιοδοσία θα στηρίζεται γενικά στον τόπο κατοικίας του ζημιωθέντος, υπό την έννοια του επίκεντρου της περιουσίας του, ωστόσο αυτό θα κατέληγε, σχεδόν σε κάθε περίπτωση, στην επικράτηση της δωσιδικίας του ενάγοντος, κάτι που θα ήταν αντίθετο με τις ρυθμίσεις περί δικαιοδοσίας του κανονισμού Βρυξέλλες Ια. Και η νομολογία του Δικαστηρίου προσπάθησε να αποτρέψει ένα τέτοιο αποτέλεσμα, κάνοντας δεκτό ως τόπο επελεύσεως της ζημίας τον τόπο

κατοικίας του ενάγοντος ή τον τόπο όπου τηρείται ο γενικός τραπεζικός λογαριασμός του και λαμβάνοντας κατά περίπτωση υπόψη και άλλες πτυχές (αποφάσεις της 16ης Ιουνίου 2016, Universal Music International Holding, C-12/15, EU:C:2016:449, σκέψεις 35 και 38, και της 12ης Σεπτεμβρίου 2018, Löber, C-304/17, EU:C:2018:701, σκέψεις 28 και 30). Υπό το πρίσμα αυτών των εκτιμήσεων, στην προκειμένη υπόθεση μπορούν να ληφθούν υπόψη διάφοροι τόποι που σχετίζονται με την επέλευση της ζημίας.

Επί του πρώτου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Η έδρα του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών ως τόπος πραγματοποίησης της συναλλαγής με ηλεκτρονικό χρήμα;

- 22 Κατ' αρχάς δεν αποκλείεται ο τόπος τελέσεως του ζημιολογού γυγονότος επί συμπράξεως σε διαδικασία πληρωμής να συνδέεται με τον τόπο όπου πραγματοποιείται η χρέωση της πληρωμής στον λογαριασμό ηλεκτρονικού χρήματος του ζημιωθέντος και η πίστωση σε άλλο λογαριασμό που τηρείται από τον ίδιο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών. Εν προκειμένω, ο τόπος αυτός θα ήταν η έδρα της εναγομένης στο Λουξεμβούργο. Συναφώς το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι από το γεγονός ότι ο λογαριασμός ηλεκτρονικού χρήματος δεν συνιστά συμβατικό τραπεζικό λογαριασμό στον οποίο υπάρχει λογιστικό χρήμα δεν μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι στον εν λόγω λογαριασμό αποκλείεται η πρόκληση περιουσιακής ζημίας.

Επί του δεύτερου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Ο τόπος στον οποίο, ως απόρροια της συναλλαγής, γεννάται αξίωση του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών κατά του πελάτη για επιστροφή των εξόδων;

- 23 Θα μπορούσε να γίνει επίσης δεκτό, με βάση την προπαρατιθέμενη απόφαση «Universal Music», ότι κρίσιμος είναι ο τόπος στον οποίο η περιουσία επιβαρύνεται με υποχρέωση για πληρωμή. Επομένως, στην περίπτωση αυτή θα δινόταν έμφαση στην ενοχή που θεμελιώνεται στη συναλλαγή πληρωμής. Αξίωση του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών για επιστροφή των εξόδων προβλέπεται τόσο στο γερμανικό όσο και στο αγγλικό δίκαιο, το οποίο φαίνεται να τυγχάνει εφαρμογής στη συναφθείσα μεταξύ των διαδίκων σύμβαση βάσει της ρήτρας περί επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου. Εντούτοις, στην παρούσα υπόθεση, ο τοπικός προσδιορισμός της αξιώσεως της εναγομένης δεν είναι ευχερής άνευ ετέρου (βλ. συναφώς το όγδοο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος).

Επί του τρίτου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Ο τόπος στον οποίο ο πελάτης έχει την κατοικία του;

- 24 Επί αμιγώς περιουσιακών ζημιών, ο προσδιορισμός του τόπου τελέσεως της αδικοπραξίας θα μπορούσε να στηριχθεί στο «επίκεντρο της περιουσίας» του ζημιωθέντος, ήτοι στον τόπο κατοικίας του. Εντούτοις, όπως ήδη επισημάνθηκε ανωτέρω, τούτο θα οδηγούσε κατά κανόνα σε δωσιδικία του ενάγοντος (forum actoris) και, ως ένα βαθμό, θα αντέβαινε στις ρυθμίσεις περί δικαιοδοσίας του κανονισμού Βρυξέλλες Ια. Επομένως, ο τόπος κατοικίας του ενάγοντος, εν

προκειμένω σε συνδυασμό με ορισμένες πρόσθετες πτυχές, θα μπορούσε να λαμβάνεται υπόψη ως ο τόπος στον οποίο διεξήχθη το διαδικτυακό τυχερό παίγνιο (βλ. συναφώς το έκτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος).

Επί του τέταρτου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Ο τόπος, στον οποίο τηρείται ο τραπεζικός λογαριασμός του πελάτη;

- 25 Δυνάμει εντολής απευθείας χρεώσεως, η εναγομένη είχε πρόσβαση σε τρεχούμενο λογαριασμό που τηρούσε ο ενάγων σε τράπεζα στο Aalen. Ακόμη και αν, δυνάμει της εντολής απευθείας χρεώσεως, ο λογαριασμός αυτός έχει στενότερη σύνδεση με συναλλαγές σε ηλεκτρονικό χρήμα σε σχέση με οποιονδήποτε γενικό τραπεζικό λογαριασμό, η σύνδεση με τον τόπο στον οποίο βρίσκεται ο λογαριασμός φαίνεται σχετικά τυχαία. Εξάλλου, ο κρίσιμος εν προκειμένω λογαριασμός, εκτός από τις διάφορες πιστωτικές κάρτες, αποτελεί μία μόνον, μεταξύ πλειόνων, πηγή πληρωμών για την τροφοδοσία του λογαριασμού ηλεκτρονικού χρήματος (βλ. συναφώς με το επιχείρημα αυτό την απόφαση της 16ης Ιουνίου 2016, Universal Music International Holding, C-12/15, EU:C:2016:449, σκέψη 38).

Επί του πέμπτου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Ο τόπος απώλειας χρημάτων στο πλαίσιο τυχερού παιγνίου, ήτοι η έδρα του παρόχου τυχερών παιγνίων;

- 26 Επιχείρημα υπέρ της συνδέσεως με τον τόπο όπου ο ενάγων έχασε τα χρήματα που έπαιξε στους λογαριασμούς στοιχημάτων των παρόχων διαδικτυακών τυχερών παιγνίων στη Μάλτα και το Γιβραλτάρ θα μπορούσε να αποτελέσει το ότι η ζημία του ενάγοντος επήλθε αναμφίβολα τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και ότι λόγω της απώλειας στο παίγνιο η περιουσία του μειώθηκε οριστικά και αμετάκλητα. Τούτο διότι, ακόμη και μετά τη μεταφορά χρημάτων που πραγματοποίησε η εναγομένη από τον λογαριασμό ηλεκτρονικού χρήματος του ενάγοντος προς τους λογαριασμούς που προορίζονται για τα παίγνια, υπήρχε η θεωρητική πιθανότητα αποκομίσεως κέρδους από παίγνιο. Η πιθανότητα αυτή αποκλείστηκε τη στιγμή της απώλειας του ποσού που τοποθετήθηκε στο στοιχείο. Εντούτοις, τέτοιος προσδιορισμός του τόπου τελέσεως της αδικοπραξίας στο πλαίσιο της έννομης σχέσεως μεταξύ των διαδίκων αποκλείεται λόγω του τυχαίου γεγονότος ότι η έδρα του παρόχου τυχερών παιγνίων βρίσκεται στη Μάλτα ή το Γιβραλτάρ.

Επί του έκτου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Ο τόπος στον οποίο ο πελάτης συμμετέχει στο απαγορευμένο τυχερό παίγνιο;

- 27 Σαφώς στενότερος δεσμός με τη μεταξύ των διαδίκων υφιστάμενη σχέση θα υπήρχε αν ως τόπος τελέσεως της αδικοπραξίας επί συμπράξεως σε πληρωμή προσδιοριζόταν ο τόπος όπου ο πελάτης του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών όντως συμμετέχει στο διαδικτυακό τυχερό παίγνιο, ήτοι ο τόπος στον οποίο έχει φυσική παρουσία τη στιγμή που διεξάγεται το παίγνιο. Ο προσδιορισμός αυτός του τόπου τελέσεως της αδικοπραξίας θα είχε επιπλέον το πλεονέκτημα ότι θα

δημιουργούσε έναν παραλληλισμό με το πεδίο εδαφικής εφαρμογής των κανόνων, στους οποίους ενδεχομένως θα αντέκειτο. Αν ο ενάγων είχε συμμετάσχει σε παίγνιο στο Schleswig-Holstein ή σε άλλη χώρα, εκτός Γερμανίας, όπου δεν θα ίσχυε αντίστοιχη απαγόρευση, το παίγνιο δεν θα ήταν απαγορευμένο και, κατά μείζονα λόγο, δεν θα απαγορευόταν ούτε η σύμπραξη σε πληρωμή όπως αυτή που προσάπτεται εν προκειμένω στην εναγομένη.

Επί του έβδομου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Σε κανέναν από τους τόπους αυτούς;

- 28 Επικαλούμενος σημαντικά επιχειρήματα, ο γενικός εισαγγελέας Szpunar επισήμανε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις άμεσης περιουσιακής ζημίας οι έννοιες του «Handlungsort» και του «Erfolgsort» είναι δυσδιάκριτες (προτάσεις της 10ης Μαρτίου 2016, Universal Music International Holding, C-12/15, EU:C:2016:449, σημείο 38). Η προβλεπόμενη εδώ και 40 έτη στη νομολογία του Δικαστηρίου δυνατότητα του ενάγοντος, σε περίπτωση δικαιοδοσίας που στηρίζεται σε ενοχή εξ αδικοπραξίας, να επιλέξει μεταξύ του τόπου επελεύσεως της ζημίας και του τόπου του ζημιογόνου γεγονότος (θεμελιώδους σημασίας απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1976, Bier, «Mines de potasse d'Alsace», 21/76, EU:C:1976:166), δεν αναπτύχθηκε στο πλαίσιο άμεσης περιουσιακής ζημίας και ασφαλώς δεν επιδιώκει να διευρύνει τις προβλεπόμενες στον κανονισμό Βρυξέλλες Ια (και την, τότε ισχύουσα, Σύμβαση των Βρυξελλών) εξαιρέσεις από τη γενική δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου κατά το άρθρο 4 του κανονισμού αυτού. Αντιθέτως, ο λόγος υπάρξεως του δικαιώματος επιλογής «συνδέεται με την ανάγκη να υπάρξει η μεγαλύτερη κατά το δυνατόν εγγύτητα προς τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς και να υποδειχθεί το δικαστήριο που είναι το πλέον ενδεδειγμένο να επιληφθεί της υποθέσεως και, στη συνάφεια αυτή, να διεξαγάγει λυσιτελώς τη δίκη, π.χ. δια της συλλογής αποδεικτικών στοιχείων και εξετάσεως των μαρτύρων» (προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Szpunar της 10ης Μαρτίου 2016, Universal Music International Holding, C-12/15, EU:C:2016:449, σημείο 39). Δεδομένου ότι επί άμεσης περιουσιακής ζημίας ο σκοπός αυτός δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί μέσω της αναζητήσεως του τόπου τελέσεως της αδικοπραξίας, ανακύπτει το ερώτημα μήπως η ασφάλεια δικαίου θα εξυπηρετείτο καλύτερα αν στις περιπτώσεις αυτές η γενική δωσιδικία και η ειδική δωσιδικία καθορίζονταν βάσει του τόπου του ζημιογόνου γεγονότος.

Επί του όγδου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: Προσδιορισμός του τόπου της αξιώσεως για αποζημίωση του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών κατά του πελάτη, αν η απάντηση στο δεύτερο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος είναι καταφατική

- 29 Αν, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος, κρίσιμος θεωρηθεί ο τόπος στον οποίο επιβαρύνθηκε η περιουσία του πελάτη λόγω της αξιώσεως του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών, πρέπει με κάποιον τρόπο να προσδιορισθεί και ο τόπος στον οποίο γεννήθηκε η λόγω αξίωση. Για τον σκοπό αυτόν, πρόσφορες κρίνονται ιδίως δύο προσεγγίσεις.

- 30 Αφενός, για τον προσδιορισμό του τόπου αυτού μπορεί να ληφθεί υπόψη ο τόπος εκπλήρωσεως της συμβάσεως. Δεδομένου ότι στο άρθρο 7, σημείο 1, στοιχείο β', του κανονισμού Βρυξέλλες Ια η νομοθεσία της Ένωσης προβλέπει αυτοτελή προσδιορισμό του τόπου εκπλήρωσεως της παροχής, θα μπορούσε ο κρίσιμος τόπος για την εκπλήρωση της παροχής όλων των συμβατικών υποχρεώσεων να λαμβάνεται υπόψη και για τον προσδιορισμό του τόπου τελέσεως της αδικοπραξίας σε περίπτωση αντίστοιχης «ζημίας προκληθείσας από αθέτηση υποχρεώσεως». Στην υπό κρίση υπόθεση, αυτός θα ήταν ο τόπος της πραγματικής παροχής της υπηρεσίας που οφείλεται κατά τη σύμβαση-πλαίσιο για τις υπηρεσίες πληρωμών, ήτοι η έδρα της εναγομένης στο Λουξεμβούργο.
- 31 Εναλλακτικά, θα μπορούσε να επιχειρηθεί ο εδαφικός προσδιορισμός της εκάστοτε απαιτήσεως που στρέφεται κατά του ζημιωθέντος λόγω της προσαπτόμενης σε αυτόν συμπεριφοράς. Αν η εκάστοτε απαίτηση θεωρηθεί ουσιώδες τμήμα της περιουσίας του πιστωτή, στο πλαίσιο διαφόρων περιπτώσεων (π.χ. επί παρεμβάσεων δυνάμει της νομοθεσίας περί αναγκαστικής εκτελέσεως), συνήθως συνδέεται με την κατοικία του οφειλέτη.

Κατακλείδα

- 32 Καθόσον και στην περίπτωση των άμεσων περιουσιακών ζημιών πρέπει να εξευρίσκεται πάντοτε ο τόπος όπου επήλθε η ζημία (Erfolgsort), ο οποίος διαφέρει από τον τόπο τελέσεως της πράξεως (Handlungsort), το αιτούν δικαστήριο κλίνει υπέρ της απόψεως ότι, σε περίπτωση που η αγωγή αφορά σύμπραξη σε πληρωμή για απαγορευμένο διαδικτυακό τυχερό παίγνιο, ως τόπος όπου επήλθε η ζημία θα προσδιορισθεί πρωτίστως ο τόπος διεξαγωγής του παιγνίου, εφόσον συμπίπτει με τον τόπο κατοικίας του ζημιωθέντος, και δευτερευόντως ο τόπος στον οποίο η σύμπραξη στην πληρωμή είχε ως αποτέλεσμα την εκροή του ποσού από τον λογαριασμό ηλεκτρονικού χρήματος του ζημιωθέντος, ήτοι ο τόπος της έδρας του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών ως τόπος διενέργειας της πληρωμής.